

per tot lo cor dels fraires, entro fora la *rieja* en la *Vida de Sta Doucelina* (fi del S XIII, llgd E); Rayn. v, 33; PSW VII, 183. Es nota que en la major part es tracta de llocs d'església, del chor etc: «à un pauc oberta / de *sancta sanctorum* la *reja* / --- sí que demeya / ---» en l'Evangeli de l'Enfansa (S. XIV) (rimant amb *demieja* 'mitja');⁴ en més d'un cas hi ha gran semblança amb els contextos dels docs. catalans. «per 10 libras de plom ad obs de metre las dichas *rieças*»; «obraduras de 26 libras de fer, que n foro fachas las *rieças* de la vista de la sobredicha porta», Albi S. XIV.

No s'havia estudiat l'origen d'aquest mot occità. Però és evident que s'ha de relacionar amb el toscà *regge*, ja documentat el 1284, i ja usat per Dante, quan l'àngel guardià obre per a ell i Virgili la porta del Purgatori «poi pinse l'uscio alla porta sacrata / --- / e quando fuòr ne' cardini distorti / li spigoli di quella *regge* sacra, / che di metallo son, sonanti e forti, / non ruggiò sì ne sì mostrò sì acra / Tarpea ---»;⁵ en italià significava no sols «porta di chiesa» sinó també, amb sentit més pròxim a l'occità i hispànic. «i tramezzi che dividevano la parte della chiesa destinata al popolo, da quella dove si celebravano gli uffici». Fora de Toscana el mot es troba en el Nord d'Itàlia: lomb. ant. *le rege* (en la *Parafraza del Neminem laedi nisi a se ipso*, AGI VI, 1ss); Vicenza *reza*, *rezta*, «la porta maggiore del duomo»; igual a Módena; *rieza grande* en un doc de Treviso de 1380, *reza* en una Crònica de Carrara, Gardena *rezes* f. pl 'portes grans de l'església'; i, amb sentit secundari, Fanano (Módena) *reggia* «colonna quadra di sasso che s'usa nelle finestre, e nella porta degli edifici» (Bertoni, *ARom* v, 53-54).

Altrament també la forma en -a fou italià clàssic, com ens ho ensenya un gran moment de la lírica europea, després dels perills del viatge. «Qui, dove mezzo son, Sennuccio mio, / --- / Qui son securo --- / Tosto che, giunto all'amorosa *reggia*, / vidi onde nacque l'aura [= Laura] dolce e pura, / ch'acqueta l'aere e mette i tuoni in bando, / Amor nell'alma, ov'ella signoreggia, / raccese il foco, e spense la paura: / ché farei dunque gli occhi suoi guardando!», Petrarca, XC.⁶

A desgrat dels dubtes de Bertoni, s'imposa l'etimologia de Salvioni (AGI XIV, 213; REW, 7169a), b. II. *regia*; que a més de 'porta gran de l'església' designa els «cancelli in ecclesiis qui vulgo separant chorum, seu sanctuarium, a navi», documentat en dotzenes d'exemples per Du C., provinents principalment d'Itàlia; però en la primera acc. ja es troba en Gregori de Tours (S. VI). Com ja va indicar Du C., la mateixa cosa es deia *πύλαι βασιλικαί* en grec, de manera que *regia* és evidentment l'abreviació de *porta regia*, sigui en el sentit de 'porta de la casa del Senyor (= rei)', sigui més aviat com a calc mal entès de l'expressió grega, en la qual es devia comprendre *βασιλικός* en el sentit etimològic de 'real', en lloc de 'pertanyent a la basílica'.⁷ A penes hi ha cap dificultat fonètica, car algunes de les formes dialectals italianes que causaven escrúpol a Bertoni, es poden haver manllevat d'altres dialectes.

El diftong *ie* de l'occità, i de diverses formes italianes, s'explica perfectament en un antic cultisme ecle-

siàstic, per la pronúncia oberta que es va donar a totes les *e* en baix llatí. I la variant en -e italiana és deguda al conegut metaplasme *le armi* < *le arme* 'les armes', amb singulars, després, del tipus de *aste*, *arpe*, *coste*, per *asta*, *arpa*, *costa*. *Le reggi della chiesa* era perfectament comparable a *le porti del palagio*, *le porti della casa* que veiem sovint en Boccaccio (*Decam* x, § 3, ed. 1961, 605.30; III, § 7, 202.18).

Tractant-se d'una paraula de la vida d'església, i usada en edificacions religioses, i sovint com a terme arquitectònic d'obres episcopals, no ens pot sorprendre gens que es vagi propagar més enllà aqueixa -e italiana, com hem vist en formes del Lenguadoc i el Roergue: justament sembla que ja n'hi ha un cas en els comptes de la construcció de la catedral de Mende (capital del Gavalda): «pro reparatione de las *rieges* ante magnum altare»; si bé després ja apareix la forma en -a, en un contracte per fer allí mateix una espècie de suport o amplit —*cachapreys*— «de las *rieças* dicti chori» (PSW, ítems 6 i 7).⁷

Però si tot es presenta bastant clar pel que fa a Itàlia i Migdia de França, les formes hispàniques presenten la greu dificultat de la -x-, inexplicable amb la base REGIA. D'altra banda no està aquí l'única anomalia fonètica, car tenim en català una variant *retxa*, no pas rara, encara que sigui minoritària, ni sempre amb sentits diferents dels de 'reixa'; i així com així el significat de les restants formes hispàniques tampoc no coincideix gaire amb el de les italianes i occitanes; i justament és en les dades més antigues on s'aparten francament.

Apareixent el mot cast. en data força tardana, i potser no menys en portuguès,⁸ sembla que en terres hispàniques el mot vagi entrar en part des de França o Itàlia; i és ben sabut que els estrangerismes sempre estan exposats a contaminacions o encreuaments amb mots ja coneguts, que explicarien aqueixes anomalies. Encara que es podia pensar en altres agents de tal contaminació, i de fet hi ha pensat algú, tots tenen l'inconvenient de trobar-se a França⁹ i no pas a la Península, mentre que la x del nostre mot no apareix pas allà i solament ací. I és que el que hi va haver és l'encreuament del mot europeu amb un d'àrab; i per cert ja tan antic a la Península i en el Magreb que, en un cas així, ja no es pot parlar de contaminacions sinó d'una veritable suma o superposició de dos mots de forma semblant d'una mateixa aplicació, i que ara i adés s'acostaven molt en llurs significats.

El mot àrab, però, forma part del lèxic essencial i bàsic d'aquesta llengua, on *riš* 'plomes' ja es troba a l'Alcorà: aplicat allí a tela o roba en teixit de ploma, i allí també el verb que en deriva, *rāša* (< *rāšā*) amb el sentit d'armar de plomes una fletxa (Penrice, 61); el singulariu o nom d'unitat *riša* és 'una ploma': usat a Iraq el S. x (Dieterici), continuà en ús pertot a l'Edat Mitjana (Dozy, *Suppl.* I, 574-5), avui segueix essent usual a Algèria, Marroc, i pertot, i està ben documentat en l'àrab d'Espanya pels tres diccionaris compilats respectivament en el domini de les tres llengües romàniques: el nostre *RMa*, *Palc.* i el glossari